

Månadsbrev till Ekumeniska Kommuniteten i Bjärka-Säby

Lördagen den 1 april 2017

Kära systrar och bröder,

I kväll inleds passionstiden. Fastans två sista veckor vänder vår uppmärksamhet allt tydligare mot påskens dramatik. Jesus närmar sig Jerusalem. Vi närmar oss de avgörande existentiella frågorna. Våra föreställningar om livet och döden utmanas i grunden av någon som ännu talar "fast han blev dräpt", som det hette i gårdagens läsning från Hebreerbrevet. Kan jag bygga mitt liv på Guds löften om det jag inte ser? Kan jag lita på att det finns ett hopp bortom mitt livs förluster? Eller kräver jag en vattentät apologetik för att kunna tro?

Det är nu vi kan få göra erfarenheten av hur tron är ett "vi" mer än ett "jag". I passionstidens vandring med hela kyrkan, dag för dag och timme för timme, formas tron "genom ett ord från Gud". Visshetens *jag tror* existerar endast som en del av gemenskapens *vi tror*. Nu står vi inför två veckor som gör anspråk på vår vaksamhet. Två veckor som kan bli avgörande för vår tro. Men under dessa veckor, då vägen smalnar alltmer, förmår ingen av oss vandra ensam. Det är tillsammans som vi tar emot trons gåva. I synnerhet under den avslutande Stora veckan, när kyrkan erbjuder dagliga passionsgudstjänster och andakter, får vi lägga sociala trevligheter åt sidan och rikta blicken mot honom "som har uthärdat sådan fiendskap från syndare".¹ Risken är annars överhängande att vi "tröttnar och förlorar modet".

*

Den femte veckan i fastan, som också kallas passionsveckan, har i ortodox tradition även ett annat namn: *Lasarosveckan*. I vår nya tidebönsbok för fastan har vi införlivat Lasarosberättelsen i passionsveckan genom att i middagsbönen lyssna till ett avsnitt ur "Lasarosevangeliet", det elfte kapitlet i Johannesevangeliet. Det inleds med att Jesus förutsäger sin vän Lasaros död och påbörjar vandringen till Betania. Från Betania beger sig Jesus med sina lärjungar till Jerusalem, och den Stora veckan tar sin början. Berättelsen om Lasaros, hans sjukdom och hans död, sorgen i hans familj och Jesu reaktion på allt detta, blir i sig en historia som förebådar Kristi påsk.

Vem var Lasaros? Evangeliernas uppgifter är knapphändiga vad gäller hans biografi, utöver att han var bror till Marta och Maria. De tre syskonen bodde tillsammans i den lilla byn Betania, tre kilometer öster om Jerusalem. Mellan dem och Jesus utvecklas en nära och varm vänskap, och Jesus tycks ofta ha besökt hemmet i Betania. Var Lasaros aldrig gift och hade en egen familj? Ingenting tyder på det.

Särskilt intressant att notera är det uttryck som första gången används när Lasaros systrar skickar bud till Jesus om sin brors sjukdom: "Herre, din *vän* är sjuk." Jesus använder senare samma ord när han nås av nyheten om Lasaros sjukdom: "Vår *vän*, Lasaros är sjuk." Vid bägge dessa tillfällen använder bibeltexten det grekiska ordet

¹ Heb 12:3.

philos, som i klassisk grekiska är en term för affektiv kärlek (men inte i erotisk mening). När denna kärlek är ömsesidig översätts det vanligen med "vänskap", något som hade stor betydelse i antiken. Aristoteles ägnar en femtedel av sin skrift om etik åt *philos*. Det faktum att Nya testamentet använder detta begrepp relativt sparsamt (*philos* förekommer endast en gång, *philia* 29 gånger), gör Jesu användande av detta ord när han talar om Lasaros ännu mer anmärkningsvärt. När de nytestamentliga texterna talar om relationen troende emellan väljer det oftare uttryck som anspelar på familjeband, till exempel bröder och systrar. Ordet för kärlek är då vanligen *agape*. När det heter att "Jesus var mycket fäst vid Marta och hennes syster och Lasaros",² är det just ordet *agape* som används. Det förekommer mer än hundratalet gånger i Nya testamentet, antingen som substantiv eller som verb.

Det fanns uppenbarligen ett djupt band av affektion mellan Jesus och Lasaros, vilket förstärks av att evangeliet efter Lasaros död uttryckligen säger att "Jesus föll i gråt"³; det är enda gången som det heter att Jesus gråter. Senare, när Lasaros hade uppväckts, berättas om en måltid i hemmet i Betania – en av Evangeliebokens texter för palmsöndagen – då "Lasaros var en av dem som låg till bords med honom". Detta har fått en del att senare identifiera Lasaros med den lärjunge som låg vid Jesu bröst under den sista måltiden och då kallas "den lärjunge som Jesus älskade". Även om det är en tilltalande tanke är det dock en tolkning som knappast låter sig göras.

Relationen mellan Jesus och Lasaros får på ett särskilt sätt symbolisera manlig vänskap, något som också lades stor vikt vid när man i antiken talade om *philos*. Ämnet kom senare att utforskas av flera författare under medeltiden, bland annat Aelred av Rievaulx, samtida med Bernhard av Clairvaux på 1100-talet. En av de första utgåvorna av tidskriften *Pilgrim*, nr 2/1995, hade temat vänskap med just en text av Aelred av Rievaulx. För Aelred har all verklig vänskap Gud som utgångspunkt. Medan jag skriver dessa rader läser jag en text av Alva Dahl i tidningen *Dagen*, där hon berättar hur hon haft Aelreds bok *Spiritual Friendship* som årets fasteläsning. Hon kommenterar hur Aelred av Rievaulx till och med skriver om Första Johannesbrevet 4:16, med en översättning av *agape* som får ordet att lyda: "den som förblir i vänskapen förblir i Gud och Gud i honom."

En nutida författare vars bok om vänskap blivit något av en andlig klassiker är arbetarprästen Egied van Broeckhoven, som tragiskt omkom i en arbetsplatsolycka endast 34 år gammal. Hans dagboksanteckningar finns utgivna som *Vänskapens sakrament* (Veritas förlag), och kom i ny svensk utgåva för ett par år sedan. I dessa texter blir det påtagligt hur vänskapen med Gud och vänskapen mellan människor inte är åtskilda verkligheter. När vi kommer nära andra människor, kommer vi närmare Gud och tvärtom. Det enklaste sättet att möta Gud, säger van Broeckhoven, är att möta honom i en annan människas innersta. Gud är det innersta hos varje människa. Inte för att människan är gudomlig i sin kärna, utan för att hon är Guds avbild.

Från att ha längtat efter stillheten i trappistklostrets kontemplativa liv, hittar van Broeckhoven sin öken mitt i staden. I ett brev till en vän skriver han: "Bryssel, de konkreta människorna i det smörjiga gjuteriet, också våra vänner, allt det här är en realitet, och den realiteten är helig, för det är det enda ställe där Gud kan nå oss, och

² Joh 11:5.

³ Joh 1:35.

alltså når oss. Även om jag fick välja mellan den brinnande busken och Bryssel skulle jag välja Bryssel.”

*

Vad hände med Lasaros efter att han uppväckts av Jesus? Det enda evangelierna låter oss veta, utöver måltiden som hölls i hemmet i Betania, är att det religiösa ledarskapet i Jerusalem utfärdade en efterlysning av honom: ”Översteprästerna bestämde sig då för att döda Lasaros också, eftersom så många judar för hans skull gick ifrån dem och trodde på Jesus.”⁴ Det triumfartade intåg Jesus några dagar senare gör i Jerusalem har utan tvekan påverkats av den uppståndelse som miraklet i Betania orsakat. Här var någon som befallde över döden! Måste han inte vara en profet, och mer än en profet? Folket trängdes omkring Jesus när han red in i Jerusalem, en scen som den första adventssöndagen får ett starkt eskatologiskt drag. Här kommer han som ska störta denna världens härskare från deras troner och skapa ett samhälle med fred och rättvisa!

Inget talar för att översteprästerna lyckades i sitt uppsåt. Lasaros undkom, vilket Jesus inte gjorde. Tidiga kristna traditioner gör gällande att Lasaros var trettio år när Jesus uppväckte honom, och att han därefter levde ytterligare trettio år. En tradition säger att han flydde undan planerna på att döda honom, och kom till Kition på Cypern. Där levde han fram till år 63 e Kr. Efter sin död begravdes han i en kista på vilken orden ristades: ”De fyra dagarnas Lasaros och Kristi vän.” År 890, under kejsar Leos tid, fördes Lasaros kvarlevor från Cypern till Konstantinopel, något som beskrivs i två predikningar av biskop Arethas av Ceasarea. Som utbyte för Lasaros relikier lät kejsar Leo VI bekosta en kyrka till Lasaros minne i Larnaca på Cypern; den finns kvar än i dag kvar. I samband med restaureringar fann man 1972 en sakroflag under högaltaret i denna kyrka. Där låg en träask med relikier. På asken var ordet ”vän” inristat. Det skulle i så fall överensstämma med den tradition som hävdar att några relikier av Lasaros lämnades kvar när kvarlevorna förflyttades till Konstantinopel, något som också bekräftas av att man fann dessa under kyrkans huvudaltare. En rysk källa berättar hur en munk från Pskovklostret besökte Larnaca på 1600-talet för att vörda Lasaros relikier. Han tog då med sig en liten bit av denna relik, som i dag finns i ett kapell invigt åt Lasaros i Pskovklostret.

*

Det finns en annan intressant tolkning av evangeliernas berättelse om Lasaros, nämligen att Lasaros skulle ha haft någon form av funktionsnedsättning. Jag mötte denna förklaring första gången genom den engelska teologen Francis Young när hon ledde en kurs i Johannesakademien för några år sedan. Hon har själv en son med funktionsnedsättning, och berättade hur hon funnit hjälp i berättelsen om Lasaros och Jesu djupa tillgivenhet till honom i hans svaghet. Vi kom då särskilt att betrakta den koptiska ikon av Lasaros uppväckelse som vi fått från Egypten. Den gjorde ett starkt intryck på Francis Young, som blev djupt berörd av likheterna mellan Lasaros, så som han framställs på ikonen, och sin egen son. Efter kursen överlämnade vi ikonen som en gåva till henne; en ny ikon i samma utförande finns i dag på Bjärka-Säby, målad av Robin Johansson.

⁴ Joh 12:10-11.

En annan av dem som lyft fram denna möjliga tolkning är Jean Vanier, grundare av L'Archekommuniteterna. Han menar att det ord som används om Lasaros sjukdom, *asthenes*, också kan översättas med "handikappad". Det skulle i så fall förklara varför Lasaros inte hade någon egen familj, utan bodde tillsammans med sina systrar, och att det dessutom är Marta, inte Lasaros, som framställs som den som bär huvudansvaret i hemmet. Det vanliga i dåtidens kultur skulle annars ha varit att brodern, inte någon av systrarna, var familjens "överhuvud" i ett hushåll som delades av flera syskon. Att det inte förhöll sig så antyds bland annat av att Lasaros namn alltid nämns sist när syskonen i Betania omtalas. Även om denna tolkning inte går att fastslå, och inte heller överensstämmer med de olika traditionerna från den tidiga kyrkan, är det intressant och rörande att tänka på att första gången som Johannesevangelierna använder ordet *philia* om Jesu kärlek till en enskild människa, så är det i förhållande till en person med en betydande bräcklighet. Jesus föll i gråt över en människa som hade dött i förtid på grund av kroppslig svaghet.

*

Varje dag under Lasarosveckan har ett särskilt anslag i liturgin. På måndagen möter vi orden: *I dag får Jesus veta att Lasaros är sjuk, medan han vandrar på andra sidan Jordan.* På tisdag heter det: *I går och i dag, Lasaros är sjuk.* På onsdag: *I dag begravs den döde Lasaros och hans släktingar gråter.* På torsdag: *I två dagar har nu Lasaros varit död.* På fredag: *I gryningen kommer Kristus, för att uppväcka Marias och Martas döde broder.* Så kommer lördagen med uppväckandet av Lasaros, och kyrkan sjunger: *I Lasaros har Kristus redan förgjort dig, du död, och var är din seger, du helvete...*

Därmed blir hela denna vecka i djup mening en *passionsvecka*, som på allvar låter oss begrunda och meditera över Kristi kommande konfrontation med döden. Först hans vän Lasaros död, och i ljuset av den, Jesu egen stundande död. I liturgin framhåller kyrkan hur Lasaros död och uppväckande rymmer flera hemligheter som öppnar mot påskens mysterium.

För det första föregrips Jesu egen uppståndelse från de döda när Lasaros blir uppväckt. Påskens triumf blir hemlighetsfullt förebådad i Betania.

För det andra förkunnas och förebådas de dödas uppståndelse, som vi bekänner vår tro på varje söndag, och som är den yttersta konsekvensen av Kristi uppståndelse och seger över döden. Lasaros är ett första tecken på att i Kristus ska de döda uppstå. Påskens händelser kommer att få oerhörda följder. För den som har ögon att se utspelas en profetisk handling i den lilla byn Betania.

För det tredje rymmer evangeliet om Lasaros uppväckande hemligheten med Kristus som sann människa och sann Gud. Sällan ser vi så tydligt hur de två naturerna är förenade "utan sammanblandning och förväxling", som det heter i den fornkylrkliga bekännelsen. Här möter vi människan Jesus som faller i gråt; som sörjer och gråter över en vän som gått bort. Och på samma gång konfronteras vi med Jesus som den som med gudomlig auktoritet befäller över döden. "Sedan ropade han med hög röst: 'Lasaros, kom ut.'"

För det fjärde är berättelsen ett tecken på människans andliga uppståndelse. "Vi var döda genom våra synder och överträdelse", säger Paulus. Evangeliet om Lasaros är ett

hoppets tecken: hur förhärdad och död en människa än är i sin bortvändhet från Gud, kan Kristus andligen uppväcka henne till nytt liv i hans vänskap.

*

Passionsveckan mynnar ut i Lasaroslördagen som föregår palmsöndagen, portalen mot den vecka som redan på 300-talet kallades Stora veckan. I engelsk tradition *Holy week* och i svensk *Stilla veckan*. På palmsöndagen närmar sig Kristus och vi uppmanas att med glädje skynda honom till mötes: "Gläd dig och jubla, dotter Sion! Se, jag kommer och tar min boning hos dig",⁵ heter det i en av söndagens profetexter. I en del traditioner läses denna dag även orden ur Filipperbrevets fjärde kapitel: "Gläd er alltid i Herren. Än en gång vill jag säga. Gläd er ... Herren är nära."⁶ I ett troparium – ett slags hymn – i den ortodoxa gudstjänsten sjunger församlingen:

Redan före Ditt lidande uppväckte Du Lasarus, o Kristus vår Gud, och bekräftade därmed allas uppståndelse, därför ropar vi likt barnen som bar segerns sinnebilder till Dig, Du Segerherre över döden: Hosanna i höjden! Välsignad vare Han, som kommer i Herrens namn!

Jesus kommer nu som *konung*, inte bara som vår lärare och mästare. Han kommer till oss var och en personligen – "din konung kommer till dig" – för att bestiga vårt hjärtas tron. De mantlar som folket breder ut framför Jesus representerar våra ägodelar, vår trygghet, våra idéer, begär och föreställningar. Allt i våra liv – precis allt – får vi lägga ner framför Jesus och överlåta åt honom.

Så följer måndagen, tisdagen och onsdagen i Stora veckan. Förberedelsedagar för passionshändelserna med en växande insikt om vad som väntar. Därmed är vi framme vid fastetidens crescendo. Under tre dagar – *Triduum Sacrum* – firar kyrkan tre stora hemligheter i vår tro: *Eukaristins mysterium*, *Korsets mysterium* och *Den tomma gravens mysterium*. Dagen när Jesus vilar i graven tillhör på ett särskilt sätt alla Jesu Kristi vänner som världen aldrig uppmärksammar; inte heller söker de någon uppmärksamhet. Den stilla tillförsikt och frid som fyller påskaftonen – den stora och heliga Sabbaten – strömmar mot oss från framtiden och den strålande händelse som förebådar gryningen till skapelsens åttonde dag.

En nådefull passionstid och välsignad påsk önskas månadsbrevets alla läsare!

⁵ Sak 2:10.

⁶ Fil 4:4–5.